

İŞLEVCI YAKLAŞIMA GÖRE MEDYA VE SİYASÎ SİSTEM ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN TARİHÎ BOYUTU

Giriş

Medya ve siyasî sistem arasındaki ilişkilerin niteliği, siyasî iletişim alanında çalışan araştırmacılarının merkezî ilgi odağını oluşturan bir konudur. Medya ile siyasî kurumlar ve aktörler arasındaki ilişkiler, etkileşimler ve bağımlılıkların araştırılmasında işlevci yaklaşım önemli imkânlar sunar. İşlevcilik, "*toplumu oluşturan unsurların her birinin kendine özgü işlevinin olduğunu, bütün bu unsurların karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde işlev gördüğü için hiçbir unsurun yalnız başına bütünü belirleyici bir özelliğe sahip olmadığını kabul eden bir yaklaşım*" olarak tanımlanmaktadır (DEMİR VE ACAR 1993: 188-189). İşlevcilik, belirli varsayımlardan hareket eder. Bu varsayımlardan biri, toplumun fonksiyonel bir birliğe ve bütünlüğe sahip olduğudur. *Fonksiyonel birlik* olarak adlandırılan bu kavrama göre, toplumu oluşturan bütün unsurlar arasında sürekli çatışma durumunu önleyen bir uyum yahut uyumlu bir işbirliği söz konusudur. Toplumun fonksiyonel birliği varsayımı bir başka varsayımı daha içermektedir. *Evrensel işlevcilik* olarak adlandırılan bu varsayımın göre toplumu oluşturan unsurların her birinin kendine özgü bir işlevi vardır. Bu iki varsayımla bağlantılı üçüncü varsayım, *fonksiyonel zorunluluk* varsayımdır. Buna göre toplumun işlemesi için, toplumu oluşturan unsurların kendine özgü işlevlere sahip olması zorunludur (TOLAN 1985:263-264).

Bir toplumda medyaya yüklenen işlevler rejimden rejime farklılıklar göstermektedir. Sosyal ve siyasî yapıdaki farklılıklar, gazetecilik mesleği, medya kurumları ve gazetecilerin statü, rol, imtiyaz ve sorumlulukları, gazetecilik anlayışları konularında değişik düşüncelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Fonksiyonel analizin temel hedefi, toplumun oluşturan unsurlardan birinin toplumun işlemesine ne ölçüde katkıda bulunduğu veya bulunmadığını ortaya çıkarmaktır. Sistem düşüncesi, işlevciliğe dayalı bir teorik analizin merkezi ilgi odağını oluşturur. Bunun yanında, işlevciliğe dayalı bir analizde neden-sonuç ilişkileri tersine çevrilir. İşlevci yaklaşım, sosyal bir fenomeni belirli bir nedene dayandırmaktan çok sistemin devamını ve istikrarını temin etmek için sistemi oluşturan öğe-lerin hangi işlevleri yerine getirmesi gerektiğini inceler. İşlevci analiz, sosyal eylemin nedenlerini ortaya çıkarmayı değil aksine sistemin devamını açıklar ve sosyal eylemin önemini

Dr. Murat Sadullah ÇEBİ

Gazi Ü. İletişim Fak. Araştırma Görevlisi

belirlenmesini hedefler. İşlevci yaklaşım, sosyal eylemin nedenlerinden çok sonuçlarını veya etkilerini sistemin istikrarına katkıları açısından analiz edip yorumlar (KUNCZİK 1988: 57).

Bu araştırmanın amacı, işlevci yaklaşım çerçevesinde medya ve siyasî sistem arasındaki ilişkilerin tarihî arka plânını incelemektir. Medya ve siyasî sistem arasındaki ilişkiler toplumdaki topluma rejimden rejime değişiklik gösterir. Zaman, zemin ve şartların belirlediği bu ilişkiler tarihî açıdan üç aşamada ele alınıp analiz edilebilir: 1. Mutlakiyet, 2. Meşrutiyet ve 3. Parlamenter Demokrasi.

Mutlakiyet

Fikrî esaslarının oluşmasında Niccolo Machiavelli (1972) (1469-1527) ve Thomas Hobbes (1970) (1588-1679) gibi mutiakçı düşünürlerin önemli katkıları olan *Mutlakiyet*, iktidar yetkilerinin kayıtsız şartsız tek elde toplandığı, siyasî otorite üzerinde geleneksel veya yasal sınırlamaların bulunmadığı, otoritenin merkezleşmiş bir devlet eliyle en geniş alana yayıldığı bir yönetim biçimi olarak tanımlanabilir. *Monarşi*"nin bir biçimi olan *mutlak monarşi*, tarihî süreçte temsilciler meclisinin hükümdarın yetkilerine özellikle malî konularda sınırlamalar getirdiği *temsili monarşi*, hükümdarın iktidar yetkilerinin anayasa ve parlamento ile sınırlandırıldığı *meşrufi monarşi* şeklinde ortaya çıkmıştır. Çarlık Rusyası dışında ideal tip olarak *mutlak monarşi* rejimine tarihin hiçbir döneminde ulaşamamıştır. İdeal anlamda *mutlak monarşi'nin* ölçütleri, soyluların ve kilisenin imtiyazlarının kaldırılması, parlamentonun feshidir. Bu idealler kısmen İspanya'da, özellikle Richelieu (1624-1642) ve XIV. Ludwig (1661-1715) Fransasında gerçekleşmiştir (GELISS 1993: 357).

Siyasî bir yönetim biçimi rejim olarak *mutlakiyet*, bazı önermelere dayanmaktadır: Aynı zamanda mutiakçı devlet felsefesinin esaslarını oluşturan bu önermeler şöyle sıralanabilir: İnsanın doğası ile ilgili önermeye göre, birey içinde yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Birey, sahip olduğu gücü ancak toplumun bir ögesi olarak kuvveden fiile geçirebilir ve değerlendirebilir. Sosyal bir varlık olan birey, tek başına eylemde bulunduğu anda etki alanı sınırlıdır. Buna karşılık toplumun bir üyesi olarak eylemde bulunan bireyin hedef ve çıkarlarına ulaşması ihtimalinin çok yükseldiği gö-

rülür. Devletin doğası ile ilgili ikinci önermeye göre devlet her konuda bireyden önce gelir. Mutiakçı anlayış bireyden çok devlete önem verir. İnsanlar ancak devletin varolduğu bir toplumda mutlu ve huzurlu olabilir, hedeflerine ulaşabilirler. Devletin olmadığı bir toplumda birey, ilkel bir varlık olarak hayatını sürdürür. İnsanlar, devletin ve egemenin mutlak otoritesine boyun eğmeli, devlet ve egemen için yaşamalılar. Devlet ve birey arasındaki ilişkileri açıklayan üçüncü önermeye göre devlet bireylerin kişisel gelişimi için zorunlu bir varlık olarak kabul edilmektedir. Mutiakçı devletin temel hedefi tebaasının mutluluğunu temin etmektir. Tebaasının saadeti için devlet sadece genel güvenliği sağlama ve düzeni korumakla yetinmez. Bu hedefe ulaşmak için mutiakçı devlet, tebaasının fizikî ve zihnî yeteneklerinin gelişimine de katkıda bulunur. Eylemlerinin nesnesi olan bireyin mutluluğunu sağlamada mutiakçı devlet, sınırsız yetkilerle donatılmıştır. Bu yüzden mutiakçı devletin tebaası olan birey, kendi kendini geliştirme hakkına sahip değildir. Devlet, bireyin gelişiminde, hedefleri ve araçları belirleyen, bireyin üstünde mutlak ve sınırsız yetkilere sahip bir güçtür. Birey, egemenliğinin kaynağını ilâhi iradeye bağlayan, dünyevî hükümlerini ilâhî temsilcilik argümanı ile meşrulaştıran hükümdarın keyfî icraatlarına boyun eğmek zorundadır. Birey, devlet ve egemen karşısında hiçbir hakka ve özgürlüğe sahip değildir. Mutiakçı devlet ve egemen, tebaası üzerinde kesin bir tahakküm kurmuşlardır. Bilginin ve gerçekliğin doğası hakkındaki dördüncü önermeye göre bilgiyi ve gerçekliği anlama, kavrama, idrak etme, bilme ve değerlendirme imtiyazı ilâhi irade tarafından sadece yöneticilik işlevini üstlenebilecek kudret ve yeteneğe sahip az sayıdaki *bilge*'ye ihvan edilmiştir. Seçkin bir yaklaşımı benimseyen mutiakçı felsefe, bilginin zihnî bir uğraşının sonucu elde edilebileceğini kabul etmekle birlikte bireylerin, bilgiyi işlemede doğuştan aynı zihnî yeteneklere sahip olmadığını ileri sürer. Bu nedenle devlet, toplum ve bireylerin sadece bilge kişilerce, yani hükümdarlar tarafından yönetilebileceği savunulur.

Mutlakiyetle idare edilen Ortaçağ Batı Avrupasının merkezi devletlerinde siyasî sistem ile basın arasında hükmetme ve tâbi olmaya dayalı bir ilişki vardı. Mutiakçı devletin başında sınırsız yetkilere sahip, şahsında devleti temsil eden bir

hükümdar bulunmaktaydı. İktidarın mutlak sahibi olan egemen, "arcana rei publica"; yani "devlet sırları" anlayışına göre devleti yönetmekte; iktidar yetkilerini kullanmada bütün diğer çıkarların tâbi olduğu mutlak devlet egemenliği düşüncesini izlemekteydi. Mutlakiyet döneminde siyasî kurumlar ve aktörler ile basın arasındaki alan kesin biçimde ayrıydı. Bu durum siyasî kurumların, aktörlerin ve basının birbirleriyle ne işlevsel ne de kişisel ilişkilere dayalı bir etkileşimde bulunmasına önlüyordu. Mutlakçı devletlerde basın, toplumu oluşturan öğelerden biri olarak kabul edilmediği için toplumun işleminde basının varlığına ihtiyaç duyulmuyordu. Basın siyasî sistemin bir unsuru veya parçası olmaktan çok, âdeta siyasî süreçlerin ve olayların dışına itilmiş bir konuma sahipti. Mutlakiyette siyasî kurumlar, aktörler ve basın arasındaki şahsî ilişkiler de yok denecek kadar azdı. Mutlakçı devletin başındaki hükümdar, verdiği siyasî kararlara meşruiyet kazandırmak için kamuoyunun, gazetelerin ve gazetecilerin onayına veya rızasına ihtiyaç duymuyordu. Çünkü mutlakçı merkezî devletlerde hükümet politikaları, kamuoyunda ve basında tartışılmadan büyük bir gizlilik anlayışıyla kapalı kapılar ardında soylular tarafından belirleniyordu. Siyasî kararların alınması ve iletilmesinde mutlakçı devlet, ülke içinde kolluk kuvvetlerinden ülke dışında da elçilerden oluşan özel bir iletişim ağından faydalanıyordu. Siyasî kurumlar ve aktörler arasındaki bilgi akışı, ülke içinde devlet memurları tarafından doğrudan ilgililere teslim edilen krallık emirnameleri, ülke dışında ise elçiler ve özel kuryeler aracılığı ile saraydan saraya iletilen mesajlarla sağlanıyordu. İç ve dış politika, kamuoyunun kontrolü, desteği ve rızası olmaksızın, kamuoyunun; bilhassa basının görüşleri göz ardı edilerek yürütülüyordu. Siyasî kararlar, büyük bir gizlilik anlayışı içerisinde alınıyor ve uygulanıyordu. Bu yüzden, mutlakiyet döneminde hükümdarlar ve siyasî kurumlar basına erişme ihtiyacı duymuyorlardı. Kendi özerk iletişim düzenini kuran mutlakçı devlet, bilgi sağlama açısından basına bağımlı değildi. Mutlakçı devletlerdeki iletişim düzeninin özerkliği bir taraftan soylu bakanlar ve diplomatlarla soylu olmayan gazeteciler arasındaki sınıf farklılıklarıyla temin edilen bir gizlilik anlayışına dayanıyordu. Bu sınıf farklılığı, içeriye yönelik olmasa bile dışarıya yönelik bir gizlilik anlayışını da mümkün

kılan bir tür sosyal mesafenin garantisiydi (KEPPLDSFGER 1992: 13-16).

Mutlakçı devlet ve basın arasındaki ilişki son tahlilde hükmetme ve itaat etmeye dayalı bir ilişkiydi. Mutlak iktidarı elinde toplayan hükümdarın, basın üzerinde mutlak bir sansür imtiyazına sahipti. Mutlakiyetin fikrî esaslarını formüleştiren Hobbes, en ünlü eseri olan "Ejderha"da (Leviathan) hükümdarın basın içerikleri üzerindeki sansür hakkını şu şekilde ifade etmektedir (HOBBS 1970: 161): "*Egemen, barışın sağlanmasına veya bozulmasına yol açabilecek şeyler konusunda da karar verme hakkına sahiptir. Egemen, neyin, ne zaman yayınlanacağını, halkın ne zaman, hangi şartlar altında ve kimler tarafından bilgilendirileceğini, hangi kitapların yasaklanması gerektiğini ve bu iş için kimin görevlendirileceğini belirleme hakkına sahiptir*". **Hobbes, hükümrana** tanıdığı sansür hakkını, iç savaşın devlet, toplum ve bireyler açısından yol açabileceği tamiri mümkün olmayan zararların önleyeceği gerekçeyle meşrulaştırmaktadır (HOBBS 1970: 161): "*İnsanların eylemleri fikirlerine dayanır; bir devlette barış ve birlik sağlanmak isteniyorsa insanların fikirleri iyi bir şekilde kontrol edilmeli ve yönlendirilmelidir*".

Mutlakiyet döneminde basının mülkiyet yapısı konusunda ikili bir uygulama vardı. Basın, devlet veya özel mülkiyetin kontrolündeydi. Gerçekliği ve bilgiyi bilme konusundaki tekelci tavrını, ilâhî iradenin ihsanı gerekçesine bağlayan egemen, basının reel gerçekliği tahrif ve tahrip ettiğine inanıyordu. Bu nedenle mutlakiyet döneminde gazete ve dergi yayımlamak, hükümdarın iznine bağlanmıştı. Bu ruhsat sistemi, gerçekliğin hükümdarın kendi yorumundan farklı şekilde kamuoyuna iletilmesini engelleyen bir mekanizmaydı! Basının varlığını sürdürebilmesi, hükümdarın iradesine bağlıydı. Çıkarlarıyla çatışan bir durum söz konusu olduğunda egemen, gazete veya dergi yayımı için verdiği ruhsatı, keyfi olarak iptal edebiliyordu. Egemen, kendi kontrolündeki resmî gazetelerin yayın politikasını doğrudan yönlendirirken, editöryal yönetimine tavsiye ederek yerleştirdiği gazetecilerle de özel mülkiyet medyasının yayın politikasını güdümlüyebiliyordu. Özel mülkiyetin kontrolün-deki bazı gazete veya dergiler de mali yardımlarla kayınlıyordu. Mutlakiyet basım, hükümdarın hedef ve çıkarlarına ulaşmada, tebaası üzerindeki tahakküm kurmada kullandığı vaz-

geçilmez bir araçtı. Basın, mütemadiyen mutlak iktidar sahibinin görüşlerine yer vermeli ve politikalarını desteklemek zorundaydı. Belirlenmiş çerçevelerin dışına çıkıp yayın yapan medya sahipleri, yayın organları ve gazeteciler derhal cezalandırılıyordu. Bu tür rejimlerde egemen değer, kural, ilke ve davranış kalıplarından saptığında, hükümdarın basını yaptırımlarla cezalandırması meşru ve haklı sayılmaktaydı. Mutlakiyet rejiminde kitle iletişim alanı, devletin, hükümdarın ve kilisenin mutlak kontrolü altındaydı. Bu kontrol, e-gemenin hükümranlık hakkı ve sarayın kamuoyundaki zararlı düşüncelere karşı korunması gerekçesiyle meşrulaştırılıyordu. Mutlakçı devletin basını, gazetecileri ve içerikleri kontrol etmek için kullandığı diğer araçlar da şöyle sıralanabilir: Devlet, hükümdar, devlet memurları, soylular ve kilise aleyhine yapılan siyasî ve ideolojik içe-rikli yayınların sansür edilmesi, katı yasal düzenlemeler, içerik üretimi sürecinin doğrudan devlet tarafından kontrolü, gazeteleri toplatma ve kapatma, yayın ruhsatlarını ve imtiyazlarını iptal etme, medya mülkiyeti konusundaki sınırlamalar ve yasaklamalar, abone yasağı, yabancı yayın organlarının yasaklanması, gazetecilik mesleğine giriş şartlarını devlet eliyle düzenleme, gazetecilik mesleğine yönelik zorunlu davranış kuralları getirme, gazetecilere meslek yasağı getirme, hapis ve para cezaları uygulama, gazetecileri yurt içi ve dışı sürgüne gönderme, yayın sürelerine kısıtlamalar getirme, matbaacı ve gazetecilerin üye oldukları devlet güdümlü meslek örgütleri kurma, gazete vergisi, depozit yatırma zorunluluğu, abone ücretlerinin yüksek tutulması gibi vergi ve benzeri ekonomik yaptırımlar uygulayarak gazeteleri mali yönden sıkıntıya düşürme, editoryal kadronun doğrudan hükümran tarafından atanması.

Mutlakçı devlet siyasî kararların alınması ve iletilmesinde basına muhtaç olmadığı gibi basın da bilgi kaynağı olarak siyasete gerek duymuyordu. 17. ve 18. yüzyıl gazetelerinde siyasî içerikli haberler yer alsa bile, bu yayınlarda olaylar, taç giyme törenleri, isyanlar, işgaller ve savaşların yüzeysel biçimde değerlendirilmesi söz konusuydu. Akılcılık, eşitlik, bireycilik, halk egemenliği, ilerlemeye duyulan olumlu inanç, ferdin sınırsız iyileştirme yeteneği, kanunların ve ceza usullerinin yumuşatılması ve insanileştirilmesi, toplumun refah ve eğitim seviyesinin yükseltilmesi, işkencenin kaldırılması, köleliğin eleştirilmesi ve köle ticare-

tinin yasaklanması, sertlik ve tebaalık sisteminin kaldırılması, yasal ve bürokratik iktidar, yasalar önünde eşitlik gibi aydınlanma felsefesinin konularını oluşturan şeyler hakkında basın kamuoyunu bilgilendiremiyordu. Mutlakiyet basını haberlerinde kendi bilgi kaynaklarına dayanmak ve kendi kendine yetinmek zorundaydı. Şüphesiz toplumda basının doğru, tarafsız biçimde siyasî olaylar hakkında bilgi vermesine olan ihtiyaç artmıştı. Ancak, basının varlığını sürdürmesi siyasî karar süreçleri konusundaki bilgisinden çok siyasî karar süreçlerinde cereyan eden olayların neden ve saiklerinin görünebilir etkileri üzerinde haber verileme imtiyazına bağlıydı (KEPPLINGER 1992: 16-17).

Meşrutiyet

Mutlakiyet, devletin başındaki hükümdarın *devlet sırları ve mutlak devlet egemenliği* ilkeleri çerçevesinde iktidar yetkilerini sınırsız biçimde kullandığı, devlet, toplum ve vatandaşlar üzerinde mutlak bir otorite kurduğu, devlet ve toplumun birbirinin içinde çözeldiği, aynı alana dahil olduğu, gerçeğin hükümran tarafından belirlendiği, bireyin devlet ve egemen için varolduğu bir rejimdi. Bazı mutlak monarşilerde *temsilciler meclisi* vergi ve malî konularda hükümranın yetkilerini sınırlasa bile son tahlilde iktidar yetkileri hükümdar tarafından kullanılıyordu. *Meşrutî monarşi'de* ise, hükümdarın iktidar yetkilerinin seçimle oluşan bir meclisin yanı sıra sözlü ve çoğunlukla da yazılı anayasa aracılığı ile geniş ölçüde ve sistemli bir şekilde sınırlandırılması söz konusudur (GEİSS 1993:374).

Parlamentar monarşi, ilk defa İngiltere (1660) ve daha sonra Polonya (1791), Fransa (1791/92), Alman Birliği (1814/15) ve çok sayıdaki Avrupa ülkesinde devletin yönetim biçimi olarak benimsenmiştir (GEİSS 1993: 374). Erken liberalizmin temel hedefi olan *anayasal monarşi'de* de siyasî kurumlar ve basın iki farklı alana dahildi. Liberal devlet teorisine dayanan meşrutî monarşilerin belirgin özelliği devlet ve toplumun birbirinden ayrılmasıydı. Meşrutî monarşilerde artık, basın gibi gücünü ve meşruiyetini genel anlamda kamuoyundan alan ve serbest düşünce pazarında düşüncelerin özgürce ifade edilmesiyle hakikate ulaşabileceği ilkesini benimseyen parlamento, siyasî bir kurum olarak ortaya çıkıyordu (KEPPLINGER 1992:15).

John Milton'un (1874: 38-75) (1608-1674) "Aeropagitica" adlı eseriyle birlikte meşrutiyet döneminde basın hürriyeti konusundaki mücadele, genel anlamda siyasi bir mücadeleye, yani devlete, siyasî kurumlara ve aktörlere karşı yapılan bir mücadele şekline dönüşüyordu. Aydınlanma ve buna bağlı olarak gelişen siyasî, dinî ve ekonomik özgürlükler, hükümetlerin her türlü müdahalesine karşı çıkan bir basın ve hükümeti denetleyen bir kamuoyunun oluşmasına neden oluyordu. Milton' un da vurguladığı gibi artık hükümdarlar adil ve anayasa kurallarına uygun biçimde hareket etmeliydiler. Adil ve hukuka saygılı bir yönetimin önemli şartı ise yönetici güçlerin serbest düşünce pazarında birbiriyle mücadele eden bütün görüşleri ve bakış açılarını dikkate almalarıydı. İnsanların düşüncelerini serbest biçimde ifade edebilmeleri ve yayabilmeleri için basın özgürlüğünün yasalarla teminat altına alması gerekiyordu. Milton'a göre serbest düşünce pazarında fikirlerin birbirleriyle rekabet etmesi kaçınılmaz biçimde fikirlerin kendi kendini doğrulaması veya yanlışlanması sürecini başlatacak; son tahlilde bu süreç iyi ve doğru fikirlerin kötü ve yanlış fikirlerden ayrışmasını sağlayacaktı (MILTON 1874: 38-75).

Liberal düşüncenin diğer önemli teorisyenlerinden biri de John Stuart Mill'dir (1806-1873). Mutlakçı devletin fikir babalarından Hobbes, hakikatin mutlak devlet hakimiyeti ilkesi çerçevesinde her şeye kadir tek bir egemen tarafından belirlenmesini savunurken, "Özgürlük Üstüne" (On Liberty) adlı eserinde Mili gerçeğin ancak tüm düşüncelerin serbestçe ifade edilebilmesiyle bulunabileceğini vurgular. Mili'in şu anlatımı, liberal düşüncenin özünü çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır (1991: 26-27): *"Eğer bütün insanların aynı düşünceyi paylaşmaları, sadece bir kişinin karşıt bir düşünceye inanmaları durumu söz konusu olursa, nasıl ki bu insanların tek kişiyi susturmaya hakları yoksa, bu kişinin de güç elde ettiğinde insanları susturmaya hakkı yoktur. Bir düşünce sadece sahibi için özel değer taşıyan özel bir mülk olsaydı, o düşünceden yararlanmaktan engellenmek sadece özel bir haksızlık oluştursaydı, bu zarara bir çok kişinin veya çok az kişinin uğrayıp uğramaması arasında belli bir fark olabilirdi. Ancak bir düşüncenin susturulmasındaki asıl kötülük, insanlıktan, gelecek kuşaklardan, şimdiki kuşaklardan ve bu düşünceye karşı olanlardan, bunlardan da fazla olarak bu düşünceyi*

benimseyenlerden bir şeyler çalmak oluşundadır. Eğer bir düşünce doğruysa insanlar yanlışlarını düzeltme fırsatından yoksun bırakılmaktadır; eğer bu düşünce yanlış ise insanlar yine kendileri için büyük bir kazanç olabilecek bir şeyi; gerçeğin yanlış ile çarpışmasından daha açık olarak gerçeğin ortaya çıkması ve anlaşılması fırsatını kaybetmektedirler".

Siyasî bir idare biçimi olarak meşrutiyet, liberal felsefenin önermelerine dayanıyordu. Bu önermeler şöyle sıralanabilir: Liberal felsefinin merkezi ilgi odağını devlet değil birey oluşturur. Birey doğruyu yanlıştan ayırt edebilmeye muktedir akılcı bir varlık olarak kabul edilir. Bir başka ifadeyle birey akılcı bir varlıktır ve son tahlilde kendisi için yaşar. Buna göre birey kişisel çıkar ve amaçlarını akılcı bir varlık olarak kavrayabilir. Kişisel amaç ve çıkarlar ile mutluluğun öne alınması esas itibariyle barış isteyen bir toplumun refah ve özgürlük içinde var olmasını da sağlar. Akılcı kullanmak suretiyle kişisel amaç ve çıkarları doğrultusunda karar veren ve eylemde bulunan birey, böylece toplumun hedef ve çıkarlarını gözeterek uygarlığın gelişmesine katkıda bulunur. Devletin başlıca hedefi, toplumu oluşturan bireylerin mutluluğunu ve refahını sağlamak, çıkarlarını gözetmek ve teşvik etmektir. Devletin varlık nedeni, bireylerin çıkarlarını koruyacak, güçlerini açığa vuracak bir ortam hazırlamaktır. Devlet, bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşabilmesi için medyaya uygun sosyal, siyasî ve ekonomik ortamlar hazırlama ve düşünceleri açıklama özgürlüğünü yasalarla garanti altına almalıdır. Her insanın akı olduğu, hakikate akıl aracılığı ile ulaşıldığına göre, gerçek tek bir irade yahut otorite tarafından belirlenemez. Bir başka ifadeyle hiç kimse gerçek üzerinde ne ilâhi ne de dünyevî argümanlara dayalı bir tekel kuramaz. Bireylerin serbest düşünce pazarında farklı düşünce ve bakış açılarına erişebilmeleri ve bizatihi bu pazarda düşüncelerini özgürce açıklayabilmeleri suretiyle gerçeğe ulaşılabilir. Birey, değişik bilgi/haber kaynakları olduğu sürece gerçeğe uygun kanaat edinmeye muktedir bir varlıktır. Bu takdirde ne yalan ne de demagoji uzun süreli bir geçerliliğe sahip olabilir. Bilgi ve gerçeğe giden yol delil getirme ve tartışma labirentlerinden geçebilir. Ancak, yolun sonunda akılcı bir varlık olan insan gözlemleyebildiği, anlayabildiği, kavrayabildiği, idrak edebildiği ve ispatlayabildiği kesin doğrulara ulaşır (SIEBERT, PETERSON;

SCHRAMM 1956: 40-41; KUNCZİK 1988: 59; FALAY 1992-1993: 50).

Meşrutiyet döneminde de siyasî kurumlar, aktörler ve basın, birbirinden ayrı iki alana dahildi. Siyasî sistem ve basın arasında kişisel ilişkiler bulunsu bile, bu fonksiyonel ilişkiler fazla bir öneme sahip değildi. Bunun nedeni, parlamento kararları serbest biçimde açıklanan düşüncelere dayalı olarak alınsa bile parlamentodaki bütün görüşme ve tartışmaların 18. yüzyıla kadar basına kapalı tutulmasıydı. İç politikada, basın aracılığı ile ifade edilen düşüncelerden faydalanan parlamento, dış politikada eskiden olduğu gibi gizlilik anlayışını sürdürüyordu. Geniş ölçüde doğrudan halka erişen hü-kümet ve parlamento, basını, ihtiyaç duyulduğunda salt sözcü olarak kullanıyorlardı. Şüphesiz bu dunun basının hükümete, parlamentoya ve hükümdara karşı eleştirel bir tavır almasına engel oluşturmuyordu. 19. yüzyıl basını, kitle basınının ortaya çıkışına kadar haberden çok siyasî yorumlara öncelik veren bir içerikle yayımlanıyordu (KEPPLİNGER 1992: 20-21).

Meşrutiyetin ilk döneminde parlamentodaki tartışma ve görüşmelerin gizli kalması şekli olarak henüz teminat altına alınmamış olmasına rağmen, bu gizliliğin uygulamada artık daha fazla sağlanamayacağı görülmüyordu. Çünkü siyasetçi ve gazetecilik rolleri arasındaki sınıfsal engellerin tedrici olarak kalkması, bu rollerin içe girmesine yol açmıştı. Meşrutiyette gazeteciler milletvekilliği, milletvekilleri de gazetecilik yapıyorlardı. Siyasetçi gazeteciler yazı yazdıkları gazetelerin okuyucularını siyasî görüşleri ve faaliyetleri konusunda bilgi-lendirmek suretiyle kendileri için siyasî bir etki alanı sağlamışlardı. Gizlilik politikasının iflas etmesi, bir taraftan siyasetçi gazetecilerin kişisel gücü ve etkisi ile siyasi kurumlar ve halk arasında aracılık rolü üstlenen basını,n gücü ve etkisini artırırken, diğer taraftan basın karşısında siyasî kurumların gücünün azalmasına yol açmıştır. Ancak, hükümetin ve parlamentonun basın aracılığı ile kamuoyu üzerindeki etkileri tersine daha da artmıştır. Siyasî kurumlar ve basın arasındaki ilişkiler ilk olarak 19. yüzyılın ortasından itibaren köklü bir değişime uğramıştır. Basın, artık kamuoyu aracılığı ile hükümet ve parlamento üzerinde etkili olan bir güç konumuna gelmiştir. Halkın seçtiği parlamentonun monarşlara karşı muhalif tavı, kamuoyunun geniş desteğini de arkasına alan fikir basınının monarşlar ve parla-

mentoya karşı muhalefetiyle ikame edilmiştir (KEPPLİNGER 1992: 22).

19. yüzyılda basının siyasî süreçte önemli bir güç unsuru durumuna getiren nedenler çeşitlidir. Dizgi ve baskı makinelerinin keşfi ve odundan kağıt üretilmesi gibi teknik gelişmeler bu nedenlerin başında yer almaktadır Bunun yanı sıra bilgilerin iletilmesinde demiryolu ağları ve telgraftan faydalanılması basının daha hızlı ve güncel haberler yayımlamasını kolaylaştırmıştır (WİLKE 1990: 301-302). Bu gelişmeler bir taraftan gazete satış fiyatlarının düşmesine diğer taraftan da basının geniş kitlelere erişimini sağlayan büyük tirajlara ulaşmasına yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak basın ve siyasî kurumlar arasındaki ilişkilerde de bir dönüşüm başlamıştır. Gizlilik anlayışına dayalı politikanın iflas etmesiyle birlikte iktidar sahiplerinin sınırlarına vakıf olan basın, siyasî olay, olgu, durum ve aktörler hakkında özel, ayrıntılı bilgiler ileterek siyasî sistem içerisinde önemli bir güç merkezi konumuna gelmiştir. Basın böylece bir tarafta siyasî süreçler konusunda kamuoyunu bilgilendirme ve siyasetçilere sırdaşlık yapma işlevini üstlenirken diğer taraftan siyasî aktörleri, vatandaşları ve kurumları siyasî süreçleri öğrenmeleri, tercih yapmaları ve katılmaları için teşvik eden için önemli bir bilgi kaynağı konumuna gelmiştir. Basın artık halkı, hükümet ve parlamento hakkında bilgilendire-rek kendi kamplarını oluşturmalarına ve ifade etme-lerine yarayan araçlardan biri olmanın yanı sıra hükümeti ve parlamentoya halkın düşüncelerini ileten bir kurumdur Basın aynı zamanda siyasetçilerin anlaşılır ve aydınlatıcı görüşlerini aktarmaları için bir platform görevi görerek siyasî rakiplerinin birbirlerinin görüş açılarını öğrenmesi açısından da önemli bir işlev üstlenmiştir. Böylece basın artık sadece siyaset ve kamuoyu arasında aracılık işlevine sahip değildir, basın daha çok siyasî sistem içerisinde henüz önemsiz de olsa belirli güç elde etmiştir (KEPPLİNGER 1992:23).

Parlamenteer Demokrasi

Kepplinger, parlamenteer demokraside siyasî kurumlar, aktörler ve medya arasında kesif kişisel ve fonksiyonel bir bağımlılık ilişkisi olduğunu belirtmektedir. Hükümet, parlamento, siyasî partiler ve kitle iletişim araçları arasındaki dinamik personel akışı sonucunda siyasetçiler ve gazeteciler sık sık rollerini değiştirmektedirler: Gazeteciler

milletvekilliği ve hatta bakanlık rolleri üstlenebilmekte, seçim kaybeden eski bakanlar ve milletvekilleri de gazetecilik yapmakta, siyasetçiler ve siyasetçi gazeteciler düzenli olarak gazeteler ve dergilerde köşe yazarlığı yapmakta, gazeteciler siyasetçilere demeç yazmakta, halkla ilişkiler, tanıtım ve imaj konularında danışmanlık hizmeti sunmaktadırlar. Aynı şekilde hükümet, parlamento, siyasetçiler ve medya arasında da hiç bir kurumun ve aktörün vazgeçemeyeceği karşılıklı bağımlılığa dayanan bir ilişki vardır. Siyasetçiler ve gazeteciler hedeflerini gerçekleştirmek için birbirlerine bağımlıdır. Siyasetçilerin eriştikleri medya içerikleri, hükümet ve parlamento çalışması açısından işlevsel bir şarttır. Siyasetçiler, hükümet ve parlamento kamuoyunun ne düşündüğü konusunda bilgilenmek, siyasî kararlarına kamuoyu desteği kazanmak ve mesajlarını iletmek için kitle iletişim araçlarına erişme ihtiyacı duyarlar. Aynı şekilde gazeteciler de görüşme, haber ve yorum için siyasetçilere ulaşamadıkları, hükümet ve parlamentoya erişemedikleri ve bu ortamlarda cereyan eden olaylar, olgular, konular ve durumlar hakkında kamuoyunu bilgilendiremedikleri süreçte siyasî habercilik görevlerini yerine getiremezler (KEPPLINGER 1992: 23). Siyasî kararlar konusunda kamuoyunun düşüncelerini öğrenme ve desteğini kazanma, vatandaşlara görüşlerini duyurma, kendilerini ifade etme ihtiyacı bir anlamda hükümet, parlamento, siyasî partiler, siyasetçiler ve gazetecilerin birbirlerine bağımlılığını şart koşar. Bu bağımlılık sadece siyasî iletişim sürecini etkilemeye çalışan bu iletişimci kurumlar ve gruplarının farklı hedef ve çıkarlara sahip olmalarından kaynaklanmamaktadır. Ayrıca, hedeflerine ve çıkarlarına ulaşabilmek için de diğer tarafla işbirliği yapmak zorundadırlar.

Parlamente demokrasiye siyasî kurumlar, aktörler ve medya arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi, bakış açılarının merkezine devleti veya bireyi yerleştiren Hobbes ve Mill'in aksine toplumdan hareket eden bir yaklaşıma dayanmaktadır (KEPPLINGER 1992: 24). Bu yaklaşım 1947 yılında "Basın Özgürlüğü Komisyonu" olarak tarihe geçen bir kurulun, medya ahlâkı, sorumluluğu, iletişim siyaseti ve basın özgürlüğü konularında hazırladığı tekliflerinin yer aldığı "Özgür ve Sorumlu Basın" başlıklı ünlü bir raporda geliştirilmiştir (VVEİSCHENBERG 1992: 90). "Basın Özgürlüğü Komisyonu", parlamente demokrasi

medya kurumları ve gazetecilerin sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda aşağıdaki ilkeleri tespit etmiştir:

* Komisyonun önerilerinden en önemli medyanın kendi kendini denetlemesidir. Medya içerikleri ve gazetecilerin denetlenmesi, basın konseyleri veya basın izleme kurulları gibi özerk kurullar aracılığı ile yapılabilir.

* Diğer bir öneri, medya kurumlarının, gazetecilerin ve medya sahiplerinin topluma karşı sorumluluk duygusu ile hareket etmesi gereğidir. Gazeteciler olay, olgu, konu, durum ve aktörler hakkında tam, doğru, nesnel, tarafsız ve ayrıntılı bilgiler vermelidirler. Nesnel habercilik anlayışının esaslarını oluşturan bu ilkeye göre gazeteciler yalan haber vermemeli, olanı ve olması gerekeni yani somut, fiili gerçek ile yorumu birbirinden ayırt etmelidirler. Medya, toplumla ilgili ortak anlayışa sahip farklı yorumlayıcı topluluklar, örgütlenmiş farklı gruplar, farklı alt-kültürler, farklı hedefler ve çıkarlar ile toplumsal deneyimlere sahip farklı toplumsal sınıfların görüşlerini duyurmada, kendilerini ifade etmede toplumsal bir platform olmalıdır. Medya sahipleri de kendi hedefleri, çıkarları ve dünya görüşleri ile örtüşme de sahip oldukları iletişim kanallarında değişik toplumsal grupların ve örgütlerin kendi alternatif görüş açılarını ifade edebilmelerine imkân vererek düşünceleri açıklama özgürlüğünü fırsat vermeli ve medya içeriklerinde denge sağlamalıdır.

* Üçüncü öneri, medyanın toplumu oluşturan farklı topluluklar, gruplar, alt-kültürler, sınıflar ve örgütleri temsil eden ve yansıtan bir yapıda düzenlenmesi ve bunlar hakkında yanlış ve olumsuz imajlar oluşturmaması gereğidir.

* Dördüncü öneriye göre alıcı, dinleyici ve izleyicilerin medya içeriklerine serbestçe ve kolaylıkla erişimleri sağlanmalıdır. Basın özgürlüğü kavramına karşı kamunun bilgi alma hakkını ön çıkaran bu ilke, medya içeriklerinin serbestçe dolayısıyla önündeki engellerin kaldırılması yönünde devletin sorumluluğuna işaret etmektedir.

"Basın Özgürlüğü Komisyonu" nun hazırladığı rapor, parlamente demokrasi

birbirlerine bağımlı konumda bulunurlar. İletişim sürecinin her iki ögesi, belirli hedefler ve çıkarlar tarafından yönlendirilmekte, kendi özgürlüklerinin korunması ve garanti altına alınması ihtiyacı duymaktadırlar. İletişim sürecinde, bir tarafta serbestçe ve devletin müdahalesi olmaksızın düşünce ve bilgi iletmek isteyen medya profesyonelleri, diğer tarafta da kendi gözlemlerinin dışında kalan tecrübeleri, düşünceleri ve duyguları anlamak, kavramak, idrak etmek, öğrenmek ve değerlendirmek isteyen alıcılar bulunur. Parlamenter demokraside iletişimciler ve alıcılar arasındaki bu ilişkiler Kantçı felsefe anlayışından hareket eden bir özgürlük" anlayışına dayandırılmaktadır. Bu anlayışa göre iletişim sürecinde bir kişinin özgürlüğü diğer bir kişinin özgürlüğünün başladığı yer de sona erer. Basın özgürlüğü bu açıdan okuyucuların, dinleyicilerin veya izleyicilerin medya içeriklerini tüketmeme hakkını da içerir (KEPPLINGER 1992: 24-25).

"Basın Hürriyeti Komisyonu" düşünce özgürlüğünü, doğal bir hak olmaktan çok ahlakî bir hak olarak düşünmektedir. Bütün ahlakî haklar gibi düşünce özgürlüğünün de beraberinde bazı sorumlulukları getirdiği kabul edilir. Bu sorumluluklar arasında, kendi görüşlerini başkalarına aktarma sorumluluğu bulunur. Bu sorumluluk duygusu, sadece topluma karşı değil toplumda "hakikat" olarak nitelenen bir değere karşı da taşınmalıdır. Buna karşılık Mill'den farklı olarak düşünce özgürlüğünün dayanağı, tartışmak suretiyle hakikatin bulunacağına duyulan güven değil, aksine serbest ve özgür tartışmayla kendi görüşlerini açıklayan vatandaşların vicdanına duyulan güvendir. Komisyona göre vatandaşların özgür iradelerine dayalı bu güveni devletin ilelebet var olmasının en büyük teminatıdır. Devlet, düşünce özgürlüğünü engellediği zaman kendi çıkarlarına aykırı hareket etmiş olur. Komisyona göre hata veya yanlış yapma hakkı, yanılma hakkını içermez. Çünkü düşüncelerin özgürce açıklanması hakkı, kişisel inançlara duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden yanlış şeylerin bilinçli bir şekilde tekrar edilerek yayılması, düşünce özgürlüğünün istismarı anlamına gelir. Ahlakî sorumluluklar benimsenmeksizin ahlakî haklardan söz edilemez. Ahlakî sorumluluklarını yerine getirmeyen bir kimse, aynı zamanda kendi meşru haklarından da vazgeçmiş demektir. Ahlakî so-

rumlulukların yasal yollarla yerine getirilmesi istenmeyen bir durumdur. Basın özgürlüğünün istismarının önlenmesine yönelik kanunî düzenlemeler ile basın özgürlüğünün istismarının doğuracağı tehlikeler teraziye vurularak değerlendirilmelidir. Bu yüzden medyanın devlet tarafından denetimi yerine medyanın kendi kendini denetimi tercih edilmelidir. Bununla birlikte medya içeriklerinin basın özgürlüğünü istismarı karşısında gösterilecek hoşgörünün de bir sınırı olmalıdır. Medya içerikleri ağır, açık ve ispat edilebilir bir şekilde birey veya kaimi çıkarlarını yaraladığı taktirde bu hoşgörünün sınırları aşılmış demektir (KEPPLINGER 1992: 24-25).

Parlamenter demokraside medya ve siyasî sistemin arasındaki ilişkilerin siyasî sistem aleyhine gelişen bir bağımlılık ilişkisine dönüştüğü ileri sürülmektedir. Bu tezin savunucularından Schelsky' ye (1975) göre çağdaş demokrasiler kendi kuralları çerçevesinde işleme ve eyleme bulunma yeteneğini kaybederek büyük ölçüde medyaya bağımlı duruma gelmiştir. "Kadir-i mutlak" veya "güçlü etki" görüşüne dayanan bu abartılı iddiaya göre medya üzerindeki kontrol, çağdaş toplumlardaki en önemli güç kaynaklarından birinin kontrol edilmesi anlamına gelmektedir. Bu yaklaşımın hareket noktası çağdaş toplumların, bireylerin çevrelerindeki olay, olgu, nesne, durum ve ilişkileri doğrudan anlama, kavrama ve değerlendirmelerini zorlaştıran karmaşık bir yapıya sahip olduğudur. Bu nedenle çağdaş toplumlarda bireylerin olaylar, olgular, nesnelere, durumlar ve ilişkiler konusundaki algılamaları ve düşüncelerinin büyük ölçüde medyaya dayanır.

Schelsky, anlam üreten ve ileten gazeteciler aracılığı ile parlamenter demokraside yeni tip bir sınıf egemenliğinin ortaya çıktığını iddia eder. Gazetecilerin anlam üretmede kullandıkları üretim aracı, üzerinde tekel oluşturulan ve sınıf egemenliğini sağlayan dildir. Dil aracılığı ile gerçeklik bozulup çarpıtılmaktadır. Schelsky'ye göre, dil egemenlik kurarak, üreterek, gruplar arasındaki tesanütü sağlayarak, savaş ve çatışma çıkararak sosyal ilişkilerin temelini oluşturmakta ve insanların düşünce ve hareket tarzlarını belirlemektedir (SCHELSKY 1975: 175). Siyasî habercilik, Schelsky'ye göre medya kurumları ve gazetecilerin devlet, toplum ve bireyler üzerinde egemenlik kurmada kullandıkları bir araçtır. Gazetecilerin,

bilinçli şekilde seçtikleri, işledikleri ve sundukları bilgiler hem somut gerçeklikle uyuşmamakta hem de bu bilgileri alımlayan okuyucu, dinleyici ve izleyicilerin anlama, kavrama ve değerlendirme yeteneklerini körletmektedir. Gazeteciliğin belli çıkar ve hedefler doğrultusunda kullanılmasının meşruiyetine inanmak, gazetecilerin zihinleri yönlendirmek suretiyle sınıf egemenliği kurlmaları anlamına gelmektedir. Schelsky'ye göre çağdaş toplumlarda yeni bir gazeteci tipi ortaya çıkmıştır. Bu gazeteci tipi, "nesnel bilgi" iddiasıyla, ürettiği medya içeriklerinin muhataplarını kendi siyasî/ideolojik eğilim ve yönelimleri hakkında bilgilendirmeksizin eylemlerde bulunmaktadır. Çağdaş toplumlarda görülen bu yeni gazeteci tipinin en belirgin temsilcileri, televizyon ve radyolardaki haberler ve haber programlarının spikerleri ve sunucularıdır: Schelsky, siyasî/ideolojik eğilim ve yönelimlerini haberlerin içeriklerine ve haberleri sunuş biçimlerine yansıtan bu sunucuların önemli bir güç elde ettiklerini, buna karşın siyasî açıdan hiç bir sorumluluk taşımadıklarına işaret eder (SCHELSEKY 1975: 333). Görüşleri Schelsky ile paralellikler gösteren Yusuf Kaplan (1996: 1577-1578) da, bir Türk televizyonundaki haber sunucusunun "biz ve onlar" karşıtlığı üzerine kurgulanan sansasyonel, olumsuzlayıcı ve ötekileştirici gazetecilik ve televizyonculuk anlayışım ve dayatmacı kaygılarla ve yöntemlerle sunulan olumsuz imaj ve söylem oluşturma girişimlerini kişisel gözlemlerine dayanarak çarpıcı bir şekilde betimlemektedir: "*Haber sunucularının haberi sunarken başvurdukları jest-ler ve mimikler, haberin bazı bölümlerinin vurgulanması amacını güdüyor. Söz gelişi Türkiye'de değişik televizyon kanallarında haber "sunan" Gülşin Feyman, Show TV'de haber sunuculuğu yaparken, jestlerini ve mimiklerini belirgin bir şekilde öne çıkararak haber sunuyordu. Bu sunucu, haberi sunarken, ekranı sadece başı dolduruyordu. Bazı haberlerin bazı bölümlerinde bu sunucunun başvurduğu jest ve mimikler, sunulan habere karşı takınılan tavır vurgulamaya yönelikti. Haberde, vurgulanmak, altı çizilmek istenen bölümler geldiğinde, sunucu, haberi, izleyicinin kendisiyle özdeşleşmesini sağlayacak şekilde; izleyicinin kendisiyle (ya da sunulan haber metninin ilgili bölümüyle) özdeşleşmesini arzulamadığı durumlarda ise, izleyicinin de tıpkı sunucunun takındığı olumsuz tavır takınmasını sağlayacak şekilde sunuyordu (...)* Oysa izleyicinin haberi "okuyuş/ tüke-

tiş/izleyiş" biçimi ve süreci, oldukça karmaşık bir süreçtir. Televizyoncuların sert yöntemlerle, olumsuz imaj yaratacak şekilde sundukları haber metninin, seyirci tarafından aynen kabul edilmesi her zaman söz konusu olmuyor. Aksine tam tersi bir süreç de işleyebiliyor. Televizyoncuların, seyircinin kabul etmesini istediği şeyleri, seyircinin reddetmesi gibi bir durum da söz konusu. Örneğin son yerel ve genel seçimlerde belli başlı televizyon kuruluşlarının, RP 'yi olumsuzlayıcı, dışlayıcı, "ötekileştirici" bir yayın politikası izlemeleri, -başvurulan "biz ve onlar" dikotomisi nedeniyle-, adeta Refah Partisi'nin propagandasına dönüşmüş ve bu durum, sonuçta RP'nin popülaritesinin artmasına yol açmıştır. RP örneğinde görüldüğü gibi, Türkiye'de biz ve onlar dikotomisi üzerine kurgulanan sansasyonel, olumsuzlayıcı ve ötekileştirici gazetecilik ve televizyonculuk anlayışı, retoriksel (= "dayatmacı") kaygılarla ve yöntemlerle sunulan olumsuz imaj ve söylem oluşturma girişimlerinin geri tepmesiyle sonuçlanmıştır".

Schelsky (1975: 367), insanların anlam üreticilerinin sınıfsal egemenliğine boyun eğmelerinin kaçınılmaz olduğunu iddia etmektedir. O'na göre gazeteciler ve medya kurumları kendi elde ettikleri gücü gizlemek için, insanlığın siyasî ve ekonomik güce dayanarak bireyleri baskı altında tutan ve istismar eden eski egemenlik biçimleri tarafından tehdit edildiğini yaymaktadırlar. Schelsky (1975: 368), yönlendirmeye dayalı bu medya egemenliğine karşı harekete geçilmesi gerektiği **inançındadır: Çünkü "bugün uğrunda savaşılması gereken özgürlük bilgilenenlerin bilgilendirenler karşısındaki özgürlüğüdür. Düşünceyi açıklama özgürlüğü, mülkiyet üzerindeki egemenlik imtiyazında olduğu gibi doğru, tarafsız ve ayrıntılı bir bilgilendirmeye dayanmadığı sürece zincire vurulmuş demektir. Bilgi üretenlerinin gücünün yoğunlaşmasına ve tekelleşmesine yol açan bir gazetecilik imtiyazından çok medya sahiplerinin ve anlam üreticilerinin çoğulculuğu, bilgi pazarının herkese açık oluşu, özellikle, öznel etkilerin baskısı altında kalsa bile verdiği kararın tarafsızlığına inanan bir hakim ve yaptığı araştırmanın sonuçlarının ispatlama gücüne inanan bir araştırmacı gibi bilginin doğru ve nesnel olması konusunda kendini sorumlu hisseden gazetecilerin meslek ahlâkı, 'özgürleşmiş' bir bilginin teminatıdır"** (...).

Schelsky (1983: 53), medya egemenliği tezi ni "Siyaset ve Medya" adlı eserinde de savun-

maktadır. Yazara göre medyanın bütün dünyada siyasetçilerin eylem biçimlerini değiştirmesi egemenliğin kullanımındaki sırayı da değiştirmiştir: *"Egemenliğin kullanılmasındaki eski 'niyet-eylem-etki-medya' şeklindeki eski sıra şimdi 'niyet-medya-etki-eylem' şekline dönüşmüştür. Medyanın egemenlik aracı olarak zorlaması iç ve dış politika alanlarındaki siyasî eylemlerin nesnelere hakkındaki düşüncelerin değişmesine yol açmıştır. 'Halk' artık medya tarafından yönlendirilen fikir kümesidir. Yasama ve yürütme Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki gibi büyük ölçüde medya etkileri altındaki seçme hakkına sahip kişilerin oluşturduğu erkler olarak nitelenmektedir. 'Aşağıdan yukarıya' doğru yansıyan bir halk iradesi yerine 'yukarıdan' medya aracılığıyla yönlendirilen ve oluşturulan bir irade söz konusudur. 'Siyaset' bugün medyaya dayalı bir güç kazanımı peşindedir; Egemenlik 'yukarıdan aşağıya' doğru medya aracılığıyla gerçekleşmektedir".*

Schelsky'ye göre parlamenter demokrasilerde yeni gazeteci tipinin yanı sıra yeni bir siyasetçi tipi de ortaya çıkmıştır. "Yarı aydın" olarak nitelediği bu yeni politikacının önünde iki yol vardır (SCHELKY 1983: 63): 'Ya medya aracılığı ile güç ve saygınlık kazanmak, ya da tartışmalı konulardaki anlaşmazlık ve çatışmaları uzlaşma yoluyla çözmek". Bu yeni aydın tipi, tartışmalı konuları mantıkî argümanlarla kamuoyunda tartışmak ve vatandaşların kanaatini etkilemek yerine, medya aracılığıyla kişisel tanıtımlarını yapmayı tercih etmektedirler.

Parlamenter demokraside medyanın işlevlerinin değiştiğine Kepplinger de işaret etmektedir. Kepplinger'in iddialar zincirinde Schelsky'nin izleri görülmektedir. Kepplinger'e göre parlamenter demokraside medya ile siyasî kurumlar ve aktörler arasındaki fonksiyonel ilişkiler hem iç politika hem de dış politikayı kapsamaktadır. Yazar, her iki politika alanında siyasî kurumlar ve aktörlerin medyaya artan ölçüde bağımlı olduğunun altını çizirken, kendi hedef ve çıkarları yönünde medyadan da faydalandıklarına dikkat çekmektedir. İç politikada hükümetler, doğrudan halka erişimde sınırlı imkânlarla sahiptir. Kamuoyuna yönelik siyasî eylemlerin iletilmesi, ne üzerine, hangi şekilde bilgi verileceği konusunda geniş ölçüde özerkliğe sahip medya kurumlarına bağlıdır. Kepplinger, hükümetin, parlamentonun, partilerin ve siyasetçilerin kamuoyuna erişmek i-

çin büyük ölçüde medyaya bağımlı duruma geldiğini belirtmektedir. *Aracılık işlevi* ile medya parlamenter demokrasilerdeki siyasî süreçlerde anahtar bir rol üstlenmiştir. Medyanın, aracılık işlevi ile üstlendiği bu önemli rol, sadece hükümetin, parlamentonun ve partilerin siyasî kararlarını aktarmasına, yorumlamasına ve eleştirmesine bağlı değildir. Medyanın sahip olduğu bu rol, aynı zamanda siyasî kurumların bütün önemli kararlarını içerikleri aracılığı ile dolaylı biçimde etkileyerek siyasî kararların kabul edilebilir veya uzlaşılabilir olarak nitelenmesindeki çerçeveyi tanımlama yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede Kepplinger, medya kurumları ve gazetecilerin siyasî süreçteki eylemlerinin meşru olup olmadığını, medyanın hangi hedef ve çıkarlara ulaşmaya çalıştığını, bunların toplumun bütün kesimlerinin düşünce ve çıkarlarının uygun biçimde temsil edilmesini hedefleyen parlamenter demokrasiyle uyuşup uyüşmadığı sorularını tartışmaya açar (KEPPLINGER 1992: 26-27).

Kepplinger (1992: 27-28), parlamenter demokraside gücün bir parçası siyasî kurumlardan medyaya doğru kaydığını ileri sürer. Bu iddia, medyanın seçme eyleminin siyasî sistem, partiler, siyasetçiler ve siyasî konular üzerinde aksi etkileri olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Medya, belirli konulara öncelik verip gündem oluşturmak suretiyle Avrupa'da yeşiller gibi yeni siyasî grupların partileşmesi için gerekli şartların oluşmasına yol açmıştır. Medya, gündeme aldığı konuları sürekli biçimde ele alan bazı politikacıların kamuoyunda ve partilerinde güç ve saygınlık kazanmasını da temin etmiştir. Medya, problemleri belirli açılardan konuşturmak suretiyle, problemin esas yönünü tanımlamakta ve böylece siyasî kararları biçimlendirmektedir.

Kepplinger, medya kurumları ve haber ajanslarını parlamenter demokrasilerdeki bütün siyasî kurumların dış politikanın tespit edilmesi ve uygulanmasında yararlandıkları önemli bilgi kaynakları olarak kabul eder. Medya böylece kararları ve eylemleri büyük ölçüde medyanın ilettiği bilgilere dayanan diplomatik misyonların ve gizli servislerin geleneksel görevini de üstlenmiştir (KEPPLINGER 1992: 26-27). Medyanın dış politikadaki üstlendiği bu işlevin nedeni şöyle açıklanabilir. Batı demokrasilerinde siyasî açıdan önemli bilgilere erişim çoğunlukla kolaydır. Gazeteler, dergiler, televizyonlar, radyolar veya haber

ajanslarının dünyanın çeşitli yörelerinde geniş bir muhabir ordusu vardır. Yabancı muhabirlerde haberlerin toplanması, işlenmesi ve iletilmesinde dünya çağında yaygın bir bilgi ağına sahiptirler. Bu bilgi sisteminin etkililiği yabancı muhabirlerin özerkliğine ve karşılıklı denetimine bağlıdır. Bu denetim mekanizmasının zayıf bir yönü vardır. Yabancı muhabirler kişisel intibaları ve gözlemlerinin yanı sıra, çalıştıkları ülkenin haber ajansları, gazeteler, radyo ve televizyon kuruluşlarına dayanarak haberlerini kaleme almaktadırlar. Bu durum yabancı muhabirlerin konuk olduğu ülkenin problemlerini yerli gazetecilerinin bakış açısından değerlendirmelerine yol açmaktadır (LUGER 1974: 127-132).

Dış politika alanında da medya, önemli bir bilgi kanalı durumuna gelmiştir. Medya içeriklerinin günlük olarak izlenmesi, dış politikadaki karar mekanizmalarının başında bulunanlara önemli bilgiler ve avantajlar sağlar. Ancak, siyasetçiler ve bilhassa diplomatlar medya içeriklerinin uluslararası ilişkileri ve görüşme süreçlerini olumsuz biçimde etkilediğini iddia ederler. Diğer taraftan gazeteciler de sık sık diplomatların abartılı bir gizlilik anlayışına sahip olmalarından şikayetçi-

dirlir. Kitle iletişim araçları farklı siyasî sistemler arasındaki gerginlik, çatışma ve anlaşmazlıkların azaltılması ve çözülmesinde de önemli roller üstlenmektedirler. Medya, sistem karşıtı kişi ve grupları gündeme getirmek suretiyle bunlar hakkındaki efsaneleri çürütür ve düşman siyasî sistemlerin yakınlaşmasına yol açabilir.

Sonuç

Bu çalışma tarihi süreçte medya ve siyasî sistem arasındaki ilişkileri, etkileşimleri ve bağımlılıkları incelemiştir. Araştırmanın bulguları ele alındığında şu tespit yapılabilir: Tarihi süreçte siyasî sistem ve medya arasındaki önceleri hükmetme ve itaate, daha sonra muhalifliğe dayanan ilişkiler günümüzde karşılıklı bağımlılığa ve işbirliğine dayanan fonksiyonel ilişkilere dönüşmüştür. Bu çerçevede kitle iletişim araçlarının siyasî sistem içerisindeki konumu da değişmiştir. Mutlakiyet döneminde siyasî olayların dışında tutulan medya, meşrutiyetle birlikte ve bilhassa çağdaş demokrasilerde siyasî olayların merkezinde yer alarak siyasî süreçlerde aktif roller üstlenen bir konum ve rol elde etmiştir.

KAYNAKLAR

- DEMİR, Ömer
ACAR, Mustafa
1993
"İşlevcilik Maddesi". Ömer Demir ve Mustafa Acar: **Sosyal Bilimler Sözlüğü**. 2. baskı, İstanbul
- FALAY, Nihat
1992-1993
"Kitle İletişim Teorileri". **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**: 47-58
- GEISS, Imanuel
1993
"Absolute Monarchie". Imanuel Geiss: **Geschichte Griffbereit. Cilt 5: Begriffe. Die Sachsystematische Dimension der Weltgeschichte**. Dortmund 1993: 357-358
- GEISS, Imanuel
1993
"Konstitutionelle Monarchie". Imanuel Geiss: **Geschichte Griffbereit. Cilt 5: Begriffe. Die Sach-systematische Dimension**
- der **Weltgeschichte**. Dortmund 1993:374
- HOBBS, Thomas
1970
Leviathan. Stuttgart 1970
- KAPLAN, Yusuf
1996
"Medya Epistemolojisi: "Görselleştirme", Retorik ve Şiddet". **Yeni Türkiye**, Medya Özel Sayısı 12, C. 2: 1570-1581
- KEPPLINGER, Hans Mathias
1992
Ereignismanagement. Wirklichkeit und Massenmedien. Zürich
- KUNCZIK, Michael
1988
Journalismus als Beruf. Köln ve Wien
- LUGERT, Alfred
1974
Auslandskorrespondenten im internationalen Kommunikations-system. Pullach

- MACHIAVELLI, Niccolo
1972 **Der Fürst. 'II Principe'**. 4. baskı, Stuttgart
- MOLL, John Stuart
1991 **Über die Freiheit.** Essay. Çev. Else Wentscher, Leipzig ve Weimar
- MILTON, John
1874 "Areopagitica. Eine Rede für die Freiheit der Presse". **John Milton's Politische Hauptschriften.** Çev. ve der. Wilhelm Bernardi. Berlin: 38-75
- SCHELSKY, Helmut
1975 **Die Arbeit tun die anderen. Klassenkampf und Priesterschaft.** Opladen
- SCHELSKY, Helmut
1983 **Politik und Publizistik.** Stuttgart
- SIEBERT, Fred S.,
PETERSON, Theodore,
SCHRAMM, Wilbur
1956 **Four Theories of the Press. The Authoritarian, Libertarian, Social Responsibility and Soviet Concepts of What the Press Should Be and Do.** Urbana 1956
- TOLAN, Barlas
1985 **Toplum Bilimlerine Giriş. Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji.** Ankara
- WEISCHENBERG, Siegfried
1992 **Journalistik. Medienkommunikation, Medienethik, Medieninstitutionen.** Opladen 1992
- WILKE, Jürgen
1990 "Pressegeschichte". Elisabeth Noelle-Neumann, Jürgen Wilke ve Winfried Schulz (Der.): **Fischer Lexikon Publizistik Massenkommunikation.** Frankfurt am Main 1990: 287-313.

Dergi Yayın İlkeleri

- Dergiye gönderilen yazıların başka bir yerde yayınlanmış veya yayınlanmak üzere gönderilmiş ya da daha önce kongrede tebliğ ve özeti sunulmuş çalışmalar olması durumunda, belirtilmek koşulu ile, Yayın Kurulu tarafından uygun görülmesi halinde yayınlanabilir.
- Gönderilen yazılar standart daktilo kağıdının bir yüzüne iki satır aralıklı olarak daktilo ile yazılmalı ve sayfanın iki yanından 3'er cm. boşluk bırakılmalıdır. Yazıların diskette verilmesi tercih edilir. Elde yazılmış yazılar kabul edilmez.
- Gönderilen yazılar mümkünse Türkiye Türkçesi ile yazılmalıdır. Değişik alfabe ve dillerde (Kiril, Arapça, Farsça vb.) gönderilen yazılar yazı kurulu gerekli görürse Türkiye Türkçesine aktarılacaktır.
- Şekil, fotoğraf, grafik, çizim ve şemaların tümü numaralandırılarak yazıda yeri geldikçe belirtilmelidir. Ayrıca makale yazarının adı, şekil numarası, başlığı, varsa alt yazısı yazılarak ayrı bir zarf içinde gönderilmelidir.
- Yazı içinde gönderme yapılan dipnotlar metin içinde gösterilmeli; ayrıca kaynakça düzenlenmelidir.
- Yazı kurulu bütün yazıların redaksiyonunu ve gerek gördüğünde yazıdaki fikrin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltılmasını yapabilir.
- Dergi yayın ilkelerine uygun gönderilmeyen yazılar yayın kurulunca dikkate alınmayacaktır.
- Dergide yayınlanacak her makalenin yazarına telif ücreti ödenir ve ayrıca iki adet ücretsiz dergi gönderilir.
- Gönderilen yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın yazarlarına geri verilmez.
- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşlerin sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yazı ve fotoğraflar kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

bilig Yayınları

* Görođlu-Türkmen Halk Destanı (8 cilt)
Dünyada ve Türkiye'de ilk defa tam metin
(Türkmen ve Türkiye Türkçesi ile)
Uluslararası Mahtumkuli-1997 Ödülü
Hazırlayan: Annaguli NURMEMMED

* Altın Arığ-Hakas Türk Destanı
(Hakas ve Türkiye Türkçesi ile)
Hazırlayan: Dr. Fatma ÖZKAN

* Yüzyılların Kavşagında
Nursultan NAZARBAYEV

*Kazakistan-Türkiye (Rusça)

* Muhtar Awezov
Hazırlayan: Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR

* Hikayeler-Muhtar Awezov
(Kazak ve Türkiye Türkçesi ile)
Hazırlayan: Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR

* Makaleler-Muhtar Awezov
Hazırlayan: Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR

* Abay Yolu-Muhtar Awezov (2 cilt)
Hazırlayan: Dr.Zeyneş İSMAİL-Ahmet GÜNGÖR

* Folklor Yazıları- Muhtar Awezov
Hazırlayan: Dr. Ali Abbas ÇINAR

* bilig-3 aylık Bilim ve Kültür Dergisi

ABONE FORMU

bilig

ADI SOYADI :

ADRES :

TELEFON-FAKS :

Havale Makbuzunun Târihi:

Abone Bedeli (TL / Döviz):

- Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb. 2026391 No'lu hesaba TL Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.
 Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb 402680 No'lu hesaba USA Doları Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.

Yazışma Adresi: Taşkent Caddesi 10. Sokak No:30 Bahçelievler - ANKARA

Telefon : 0.312. 215 22 06(3Hat)

Faks : 0.312. 215 22 09

Abone Bedeli: Yühh Yurtiçi 2.400.000 TL.; Yurtdışı 80£ (Yurtdışı göndermelerde nakliye eklenir)

İmza

ABONE FORMU

bilig

ADI SOYADI :

ADRES :

TELEFON-FAKS :

Havale Makbuzunun Târihi:

Abone Bedeli (TL / Döviz):

- Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb. 2026391 No'lu hesaba TL Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.
 Vakıfbank Bahçelievler/ANK Şb 402680 No'lu hesaba USA Doları Olarak Ödedim. Havale Makbuzu ektedir.

Yazışma Adresi: Taşkent Caddesi 10. Sokak No:30 Bahçelievler - ANKARA

Telefon : 0.312. 215 22 06(3Hat)

Faks : 0.312. 215 22 09

Abone Bedeli: Yühh Yurtiçi 2.400.000 TL.; Yurtdışı 80£ (Yurtdışı göndermelerde nakliye eklenir)

İmza